

Søndag den 26. december 2021

MORGENAVISEN
Jyllands-Posten

Dykkere har fundet et »spøgelse« i Varde Å

I september i år hoppede tre dykkere i Varde Å udstyret med lommelygter for at lede efter en særlig musling, som i de seneste knap 100 år jævnlige har udløst et vestjysk klondike og mystificeret både lokale og eksperter.

Flodperlemuslingen, en musling, der producerer perler, er truet i hele Europa, og Varde Å har i mange år været muslingens sidste bastion i Danmark, mens den samtidig, som biolog Peter Skødt Knudsen fra Varde Museerne udtrykker det, er en del af Vardes identitet:

På byens torv står en meterhøj skulptur af en perle ved et vandløb, der skal forestille Varde Å. Foreningen Varde Handels logo er en perle - og sloganet lyder: "En perle i Vestjylland". Da dronning Margrethe og prins Henrik besøgte Varde i 1992 for at markere byens 550-års jubilæum som købstad, forærede man majestæten to perler fra Varde Å i en broche formet som en muslingeskal.

Og i dag kan man se muslingens perler udstillet på byens museum få hundrede meter fra åen.

»Vi er så stolte af den musling, og derfor har det også været lidt underligt, at den indtil nu måske var forsvundet,« siger Peter Skødt Knudsen.

Anledningen til, at dykkeren hoppede i vandet i september for at lede efter flodperlemuslingen, var den kommende højspændingsforbindelse fra Holstebro til den danske grænse, som efter planen skal føres i et kabel under Varde Å tæt på Karlsgårde Sø. Derfor var Energinet, som står bag forbindelsen, nødt til at få opklaret, om der stadig var en bestand af den fredede musling i den vestjyske å, eller om den var uddød.

Den berømte musling er officielt ikke set siden 1974, men i løbet af nogle dage i september fandt dykkerne hele 650 levende flodperlemuslinger på en strækning på blot 100 meter, hvor højspændingskablet skal krydse åen.

Ramt af årtiers forening

Peter Skødt Knudsen, biolog og naturvejleder på Varde Museerne, forklarer, at flodperlemuslingen er kritisk truet i hele Europa, da den ikke tåler tungmetaller i vandet. Og da Varde Å fra 1924 og frem til 1960'erne var ramt af omfattende kviksvovforurening fra Grindstedværket, havde Peter Skødt Knudsen og kollegerne tænkt, at forureningen havde slået de fleste flodperlemuslinger ihjel. Men samtidig håbede de, at der måske var enkelte muslinger i live, som havde ligget i mudderet på bunden i en sideå.

I dag kalder Peter Skødt Knudsen det for »en sensation«, at dykkerne har genfundet muslingen.

»Det er som et spøgelse, der bliver levende. Det er meget stort det her,« siger biologen, som peger på, at netop ønsket om skabe levesteder for flodperlemuslingen har været en del af begrundelsen for de store projekter med genslyngning af Varde Å og seneste Holme Å, som blev afsluttet for nylig.

»Men jeg synes samtidig, at man skal holde det hemmeligt, præcis hvor i åen man har fundet den. Der går allerede rygter om, hvor det kan være, og i Skotland er man

plaget af krybfiskeri efter flodperlemuslingen. Der er ikke noget, der kan komme bag på mig, samlere kan være kyniske,« siger Peter Skødt Knudsen.

Og historien skræmmer. Da man i 1929 begyndte at rette fire sving af Varde Å ud, fandt man nogle muslinger med perler inden i de jordbunker, der blev gravet op.

»I nogle år var det et rent klondike her i byen. Lykkeriddere gravede i brinkerne efter muslinger. Det tog helt overhånd. Vi ved ikke, hvor mange der blev fundet, men vi kan se, at guldsmedene i byen købte perler for i alt 15.000 kr. i løbet af to år, indtil muslingen blev fredet i 1931.«

Af arkiverne på Varde Museerne fremgår det, at den dyreste perle blev solgt videre for 1.000 kr., hvilket svarer til ca. 40.000 kr. i dag.

En halv meters sigtbarhed

Jan Frydensberg Nicolaisen, der er erhvervsdykker, marinbiolog og fagchef hos rådgivningsfirmaet WSP, var en af de tre dykkere, der på bestilling fra Energinet ledte efter flodperlemuslingen i september. Han fortæller, at de spændte et kraftigt tov på tværs af åen, smed gummibåden i vandet, og hængte båden fast til tovet. De måtte nemlig ikke ankre i åen, da det kunne beskadige muslingerne - hvis de altså var dernede. Jan Frydensberg Nicolaisen forklarer i dag, at sigtbarheden i åen var elendig, de kunne se en halv meter frem, plus/minus 10 centimeter.

»Men hvis man ligger på bunden og har en lygte med, kan man godt se noget,« siger han.

De tre dykkere greb opgaven systematisk an. En dykker bevægede sig på tværs af hele åen, hvorefter han blev fire to meter ned med strømmen og bevægede sig på tværs endnu en gang, indtil en ca. 100 meter lang strækning var undersøgt. På denne måde dækkede dykkerne ifølge Jan Frydensberg Nicolaisen visuelt ca. halvdelen af bundens areal.

Hurtigt stod det klart, at der var masser af muslinger i åen, de fleste var dog dammuslinger, så spørgsmålet var, om nogen af dem var flodperlemuslinger? Det var umuligt at se i vandet, forklarer erhvervsdykkeren, for muslingerne lå med kun en lille del af skallerne synlig, mens resten var begravet i bunden. Derfor tog dykkerne med jævne mellemrum forsigtig en musling op af bunden, målte den og artsbestemte den, hvorefter den blev placeret i det hul i bunden, den lå i.

På den måde fandt de frem til, at ca. 15-20 pct. af alle muslingerne på det 100 m lange stræk var flodperlemuslinger. Dykkerne vurderede, at der var omkring 650 flodperlemuslinger på de 100 meter i Varde Å og yderligere omkring 25 muslinger på et stykke af Skonager Lilleå.

Rasmus Ejrnæs, der er seniorforsker ved Institut for Bioscience på Aarhus Universitet, kalder flodperlemuslingen for en »top-art«, som er interessant af flere årsager - ud over at den kan producere perler. Da den er meget følsom over for forurening, er flodperlemuslingen en indikator på, om økosystemet i et vandløb fungerer eller ikke.

»Og så kan de blive uhyre gamle - mere end 100 år. De kan overleve i mange år på bunden og stadig være i stand til at reproducere sig selv. Derfor står vi nu i en situation, hvor en art, som i praksis har været uddød i Danmark, kan blive genoplivet, fordi der er

nogle oldinge tilbage, som har overlevet årtiers forurening, fordi de var larver og småmuslinger, inden vandløbet blev forurennet,« siger Rasmus Ejrnæs.

»Men miraklet er først fuldent, hvis man også har yngre muslinger i vandløbet. Der skal være både unge og gamle, for at bestanden kan udvikle sig.«

Dna-spor af perler i 2017

Peter Wiberg-Larsen, emeritus ved Institut for Ecoscience, Aarhus Universitet, har tidligere rådgivet Miljøstyrelsen om overvågningen af flodperlemuslingen i Varde Å. Normalt sker overvågningen med videokameraer, men fordi vandet på den strækning af Varde Å er så uklart og okkerholdigt, har det ganske enkelt ikke været muligt at spotte muslingen med den metode. For at dokumentere, om arten stadig levede i åen, undersøgte Peter Wiberg-Larsen og en kollega derfor, om der var dna-spor efter muslingen i vand- og bundprøver.

Resultaterne, der blev offentliggjort i 2017, viste, at der stadig fandtes flodperlemuslinger i Varde Å, og derfor undrer Peter Wiberg-Larsen sig i dag over, at man ikke allerede i den oprindelige miljøkonsekvensrapport for højspændingsforbindelsen tog hensyn til muslingens forekomst i Varde Å.

»Der er virkelig tale om, at nogen ikke har gjort deres hjemmearbejde,« siger han.

»Det er altså ikke en nyhed, at flodperlemuslingen er til stede. Det har man vidst længe, og det dokumenterede vi meget klart i 2017,« siger han, der samtidig også undrer sig over, at dykkerne i september fandt »en forholdsvis stor og sund koloni« af flodperlemuslinger i åen.

»Vi ved ganske vist, at muslingen lever netop der, hvor elledningen skal krydse. Og muligvis også har sin største forekomst der. Men der findes altså andre lignende store muslinger på stedet, og Energinets dykkere skal have erfaring i at finde og ikke mindst kende netop flodperlemuslingen. Især når vandet er uklart,« siger Wiberg-Larsen, som peger på, at man for at udtale sig om bestandens sundhed skal have undersøgt dens alderssammensætning.

»En bestand er nemlig kun sund, hvis der findes helt små muslinger, og det har næppe været muligt at undersøge,« siger han.

Dykkeren Jan Frydensberg Nicolaisen er

sikker på, at det var flodperlemuslinger, de fandt i åen. »Vi fandt mange gydende muslinger, og det er en meget klar indikation af, at det var flodperlemuslinger. For de gyder i august-september - det gør dammuslinger ikke,« siger han og forklarer, at der blev taget flere billeder af muslingerne, inden de blev sat ned igen.

»Jeg kan sagtens se, at det lyder utroligt, at vi har fundet så mange, når der forinden ikke er blevet fundet en eneste i årtier,« siger han.

Efter at have fået beskrevet dykkernes arbejdsmetode, og at de har taget muslingerne op og fotograferet dem, siger Peter Wiberg-Larsen:

»Lige nu vælger jeg at være vildt begejstret. Jeg ved næsten ikke, hvad jeg skal sige,« siger han.

En enkelt musling i år 2000

I et skriftlig svar fra Christian Jensen, der er projektleder hos Energinet, lyder det, at man har været opmærksom på flodperlemuslingen i Varde Å. At der kunne være en risiko for muslingen i forbindelsen med højspændingsforbindelsen, er man dog ifølge projektlederen først blevet opmærksom på »som følge af Miljøstyrelsens skærpede fokus på risikoen for et utilsigtet udslip af boremudder til overfladen fra underboringen« og med det øgede fokus på risikoen for en påvirkning af beskyttede arter efter Natur- og Fødevarerklagenævnets afgørelser for bl.a. Baltic Pipe.

»Vi har været klar over, at der var undersøgelser, der viste, at der stadig kunne være flodperlemuslinger, men der var ingen viden om, hvor de eventuelt ville være. Det overraskende var, at nogle af dem var i det område, hvor vi gerne vil lave underboringer - men den positive overraskelse var, at der var en forholdsvis stor og sund koloni et stykke derfra,« skriver Christian Jensen.

Faktisk viser det sig, at der i Varde er en mand, som fangede en flodperlemusling i Varde Å for 21 år siden. Den 68-årige Per Porsgaard har fisket i åen, siden han var dreng for mere en 60 år siden, og han fortæller i dag, at han en dag i oktober 2000 fiskede med spinner med sin dengang 16-årige søn tæt på det sted, hvor Skonager Lilleå løber ud i Varde Å.

»Pludselig kan jeg mærke, at jeg har fået et eller andet på. Og da jeg trak ind, sad der en musling. Den var levende, den sad og åndede. Den må have lukket sig om min spinner lige i det, den kom forbi,« fortæller Per Porsgaard.

Han tog et billede af flodperlemuslingen i græsset ved siden af den bækørred, som sønnen kort forinden havde fanget - og så satte han muslingen tilbage i åen. Han skrev om oplevelsen på Varde Sportsfiskerforenings hjemmeside og lagde også et billede af muslingen og bækørreden op. Og mere skete der ikke.

Han har hørt om dykkernes fund af mange flodperlemuslinger på ca. den samme strækning af åen, hvor han fiskede den dag i 2000.

»Jeg var ikke i tvivl om, at det var en flodperlemusling, jeg fangede dengang. Den er mere aflang og nyreformet end en dammusling,« forklarer han, men undrer sig alligevel.

»Det sker, at man får en dammusling på kroen i Varde Å, og der er altså mange, der forveksler de to.«